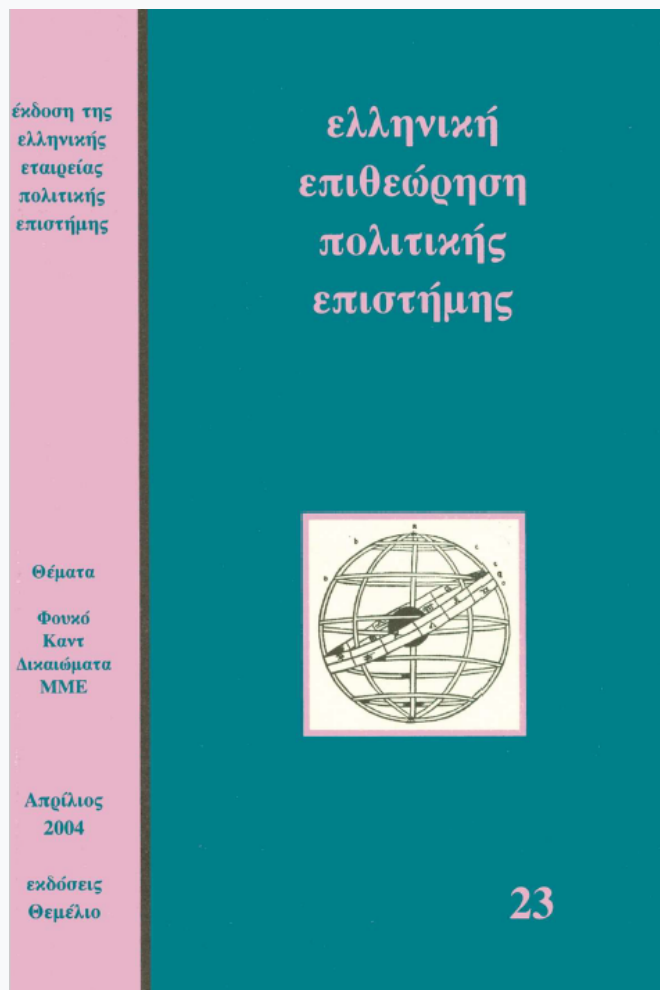

Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης

Τόμ. 23, Αρ. 1 (2004)

Κουέντιν Σκίννερ, Η Ελευθερία προτιμότερη από τον Φιλελευθερισμό, εκδόσεις Ινστιτούτο του Βιβλίου-Α. Καρδαμίτσα, Αθήνα 2002, 141 σελ

Βασίλειος Μαγκλάρας

doi: [10.12681/hpsa.14740](https://doi.org/10.12681/hpsa.14740)

Copyright © 2017, Βασίλειος Μαγκλάρας

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Μαγκλάρας Β. (2017). Κουέντιν Σκίννερ, Η Ελευθερία προτιμότερη από τον Φιλελευθερισμό, εκδόσεις Ινστιτούτο του Βιβλίου-Α. Καρδαμίτσα, Αθήνα 2002, 141 σελ. *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, 23(1), 182–186. <https://doi.org/10.12681/hpsa.14740>

ράγοντες όπως η ύπαρξη ανταγωνιστικών προς την τοπική αυτοδιοίκηση διοικητικών δομών και άλλων φορέων του ιδιωτικού και κοινωνικού τομέα, και η συνεργατική ή ανταγωνιστική συμβίωση των τοπικών φορέων στο πλαίσιο της διαμόρφωσης και υλοποίησης δημόσιων πολιτικών.

Συνολικά, η μελέτη του Χαράλαμπου Κουταλάκη αποτελεί μια εναργή άσκηση σύνδεσης εμπειρικών και θεωρητικών εργαλείων σε έναν ιδιαίτερο κρίσιμο τομέα για τη χώρα μας, συμβάλλοντας σημαντικά στην κατανόηση της σχέσης μεταξύ των πολιτικών της Ε.Ε. για την αστική ανάπτυξη και των προκλήσεων προσαρμογής που αντιμετωπίζει το ελληνικό διοικητικό σύστημα. Το εν λόγω πόνημα αποτελεί μια ιδιαίτερα θετική προσθήκη στη διεθνή βιβλιογραφία, προσφέροντας πολλές πρωτότυπες σκέψεις γύρω από τη διαδικασία εθνικής θεσμικής προσαρμογής στις επιταγές του εξευρωπαϊσμού. Για τους λόγους αυτούς, θεωρούμε ότι η μελέτη θα αποτελέσει ένα εξαιρετικά χρήσιμο σημείο αναφοράς σε όλους όσους ενδιαφέρονται για το μέλλον της αστικής ανάπτυξης στην Ε.Ε. και τις δυνατότητες της χώρας μας να ανταποκριθεί στις νέες προκλήσεις.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΣΚΙΑΔΑΣ - ΔΗΜΗΤΡΗΣ Ν. ΧΡΥΣΟΧΟΟΥ

ΚΟΥΥΕΝΤΙΝ ΣΚΙΝΝΕΡ, *Η Ελευθερία προτιμότερη από τον Φιλελευθερισμό*, εκδόσεις Ινστιτούτο του Βιβλίου-Α. Καρδαμίτσα, Αθήνα 2002, 141 σελ.¹

Αν θα θέλαμε να εξαγάγουμε μια πρώτη αρχή μέσα από τη λεπτομερή και ανάκατη ιστορική περιγραφή του Σκίννερ, προκειμένου να ορίσουμε την έννοια της ατομικής ελευθερίας σύμφωνα με τη νεο-ρωμαϊκή θεωρία, θα λέγαμε πως αυτή συνδέεται άρρηκτα με την έννοια της πολιτειακής ελευθερίας. Η νεο-ρωμαϊκή θεωρία δεν πραγματεύεται χωριστά αυτά τα δύο «είδη» ελευθερίας, καθώς η περιγραφή της ατομικής ελευθερίας συνδέεται με την περιγραφή

1. Το εν λόγω κείμενο που, για την ελληνική έκδοση έχει μεταφράσει η Αριστεά Παρίση, είναι η αναπτυγμένη και επεξεργασμένη μορφή του εναρκτήριου μαθήματος που έδωσε ο Σκίννερ, ως Βασιλικός Καθηγητής της Νεότερης Ιστορίας στο Πανεπιστήμιο του Κέμπριτζ, στις 12 Νοεμβρίου του 1997.

της πολιτειακής ελευθερίας. Η ταύτιση αυτή προκύπτει από την εξέταση της πολιτειακής ελευθερίας υπό τους όρους μιας οργανικής θεωρίας που παραλληλίζει την ελευθερία του πολιτειακού «σώματος» με αυτή των μεμονωμένων δρώντων. Η πολιτεία είναι και αυτή ένα «σώμα» και, όπως τα μεμονωμένα σώματα είναι ελεύθερα μόνο όταν μπορούν να πράττουν κατά βούληση, έτσι και το σώμα της πολιτείας ορίζεται ως ελεύθερο μόνον όταν μπορεί και αυτό να πράττει σύμφωνα με τη δική του βούληση.

Η αναγωγή, λοιπόν, της ατομικής ελευθερίας σε αυτή της πολιτειακής, μας αναγκάζει να αναζητήσουμε τη δεύτερη για να ορίσουμε την πρώτη. Ελεύθερη είναι η πολιτεία η οποία μέσα από συγκεκριμένες διαδικασίες αποφασίζει για τον εαυτό της και, συνεπαγόμενα, ελεύθερος πολίτης ορίζεται αυτός ο οποίος βρίσκεται *ιδίω δικαίω*. Η πολιτειακή ελευθερία επιτυγχάνεται όταν οι νόμοι που ρυθμίζουν τη δράση της πολιτείας εκπηγάζουν από τον λαό, ο οποίος συνίσταται σε ομοιογενές σώμα αποτελούμενο αθροιστικά από τις επιμέρους μονάδες των ατόμων που το απαρτίζουν. Ουσιάς όρος για τη σύσταση αυτού του σώματος είναι η ισότητα όλων των μελών του, η μη κατοχή, δηλαδή, από επιμέρους άτομα *ιδιαιτέρων δικαιωμάτων, προνομίων ή της δυνατότητας αρνησικυρίας* στις αποφάσεις της νομοθετικής συνέλευσης. Η έννοια, λοιπόν, του πολιτειακού σώματος και της πολιτειακής βούλησης δεν αποτελεί, όπως μας πληροφορεί και ο ίδιος ο Σκίννερ, κάτι το σκοτεινό παρά μόνο το άθροισμα των ίσων επιμέρους δρώντων που συνέρχονται και, επί τη βάσει της αρχής της πλειοψηφίας, αποφασίζουν εμφανίζοντας έτσι τη βούλησή τους.

Η νεο-ρωμαϊκή θεωρία αναπτύσσει παράλληλα την αναγεννησιακή έννοια της πολιτικής αρετής, δηλαδή μια θεωρία ηθικής προτροπής προς την πολιτική συμμετοχή, προκειμένου να σχηματίσει το αναγκαίο αξιακό υπόβαθρο για μια θεωρία της δημοκρατίας που είναι αναγκαία για την ελεύθερη ζωή του ατόμου σε κατάσταση πολιτικής οργάνωσης, καθώς και για την αποτροπή της «φυσικής» του τάσης προς τη «διαφθορά», δηλαδή την πολιτική απουσία. Είναι ωφέλιμο να τονιστεί στο σημείο αυτό, για να κατανηθεί η ένταση του εν λόγω επιχειρήματος, πως στην υπό εξέταση θεωρία, ο αποκλεισμός από τις πολιτικές διεργασίες ισοδυναμεί με σκλαβιά. Η θεωρία της αρετής και της πολιτικής συμμετοχής αναπτύσσεται παράλληλα με τη θεωρία της πολιτειακής ελευθερίας και της δημοκρατίας, δηλαδή η πολιτική συμμετοχή κα-

θίσταται αναγκαίος όρος διατήρησης της ατομικής ελευθερίας.

Ένα ακόμη ζήτημα που εξετάζεται στην προβληματική (λείπουν μέχρι και παραπομπές) ελληνική μετάφραση του εν λόγω κειμένου του Σκίννερ, είναι η θέση των νεο-ρωμαίων συγγραφέων όσον αφορά την αβασίλευτη δημοκρατία. Το θέμα αυτό είναι περισσότερο ρευστό και η ιστορική παράθεση γεγονότων από τον Σκίννερ χωρίς ένα οδηγητικό νήμα δεν βοηθάει προς την κατεύθυνση της εξαγωγής μιας γενικής θέσης. Θα μπορούσε γενικά να ειπωθεί πως η νεο-ρωμαϊκή θεωρία «προσπαθεί» να αναπτύξει και ενίοτε καταφέρει να ενσωματώσει μια ρεπουμπλικανική θέση. Η θέση της, όμως, αυτή απέναντι στο ζήτημα της αβασίλευτης δημοκρατίας δεν είναι σταθερή καθώς επηρεάζεται από τις σύγχρονες της ιστορικές πολιτικές συγκυρίες, υποκύπτει σε συμβιβασμούς και αντανακλά τις ιδιαίτερες πολιτικές, κομματικές και συγκυριακές τοποθετήσεις του εκάστοτε θεωρητικού.

Ανταγωνιστική της νεο-ρωμαϊκής θεωρίας των πρώιμων νεότερων χρόνων, εμφανίζεται να είναι η φιλελεύθερη χομπσιανή θεωρία για την ελευθερία. Ο Hobbes τονίζει πως συνιστά παρανόηση της έννοιας της ελευθερίας η συσχέτιση της ατομικής ελευθερίας με την πολιτειακή ελευθερία, και πως αυτό που καθιστά ελεύθερο ένα άτομο είναι η απουσία καταναγκασμού και δη «η σιωπή του νόμου». Αποτελεί, λοιπόν, ξεχωριστό ζήτημα για τον Hobbes η πολιτειακή ελευθερία η οποία συνίσταται σε δημοκρατικές διαδικασίες από την ατομική ελευθερία. Στο σημείο αυτό, είναι ολοφάνερη η ρήξη με τη νεο-ρωμαϊκή θεωρία, καθώς ήδη από την αρχή επιχειρείται η διακοπή της σχέσης μεταξύ της «μίκρο» και της «μάκρο» ελευθερίας. Χαρακτηριστικό της διαφοράς των δύο προσεγγίσεων είναι το παράδειγμα της νεο-ρωμαϊκής θεωρίας για τον δούλο Τρανίωνα ο οποίος καυχάται ότι ουδέποτε υπήρξε αντικείμενο κατομεταχείρισης και πως ποτέ δεν του στερήθηκε η ελευθερία του από τον κύριο του, παρά ταύτα δεν είναι καθόλου ελεύθερος καθώς δεν βρίσκεται υπό τον ορισμό της δικής του βούλησης στα πλαίσια ελεύθερης πολιτείας. Η ελευθερία, λοιπόν, δεν ορίζεται όπως στη χομπσιανή θεωρία ως απουσία φυσικού καταναγκασμού και ελεύθερη εκδήλωση της βούλησης, αλλά συνδέεται δεσμευτικά με τη δημοκρατία και την πολιτειακή ελευθερία. Η διαρκώς διακυβευόμενη και υπό άρση ελευθερία καθίσταται *a priori* στο αντίθετό της χωρίς να χρειάζεται να πραγματοποιηθεί η απειλή της στέρησης της ίδιας της ελευθερίας.

Η φιλελεύθερη θεωρία εστιάζει την προσοχή της γύρω από το κεντρικό ζήτημα ότι αποτελεί παρανόηση πως ο βαθμός της ατομικής ελευθερίας συνδέεται με κάποιο τρόπο με τον βαθμό της πολιτειακής ελευθερίας. Ελεύθερος είναι αυτός του οποίου η δράση δεν περιορίζεται σωματικά ή νομικά. Η νεο-ρωμαϊκή θεωρία δεν διαφωνεί όμως με τον ισχυρισμό αυτό αλλά προσθέτει πως αυτό αποτελεί μια ελλειπτική περιγραφή των όρων άρσης της ελευθερίας και πως σε αυτούς πρέπει να προστεθεί και η κατάσταση εξάρτησης και ανελευθερίας που συνδέεται με την πολιτειακή ελευθερία και δη τη μορφή του πολιτεύματος και την πολιτική συμμετοχή.

Στο εν λόγω κείμενο, εμφανίζεται ακόμη, δίχως ιδιαίτερη ανάπτυξη, και μια (απόπειρα) συσχέτισης της νεο-ρωμαϊκής θεωρίας με τις θεωρίες του κοινωνικού συμβολαίου και τις θεωρίες των δικαιωμάτων. Η σύνδεση, όμως, αυτή δεν αναπτύσσεται καθόλου και παραμένει μια απλή αναφορά από την πλευρά κάποιων νεο-ρωμαίων θεωρητικών στα θεολογικού τύπου διακηρυκτικά επιχειρήματα τους σχετικά με τις εκ φύσεως και εκ θεού πηγάζουσες ελευθερίες και δικαιώματα στη ζωή, την ασφάλεια και την περιουσία.

Ο συγγραφέας κλείνει αυτό το μικρό ιστορικό δοκίμιο σχετικά με την καταγωγή, τη θεωρητική ανάπτυξη και την πτώση της νεο-ρωμαϊκής θεωρίας, με μια προσπάθεια επιστημολογικής υπεράσπισης της ιστορικής μεθόδου. Το τελευταίο αυτό μέρος δεν είναι θεωρητικά ανεπτυγμένο και περιορίζεται κυρίως σε μια βιωματικού χαρακτήρα επιχειρηματολογία. Παρουσιάζει πολλές ασάφειες σχετικά με τις επιστημολογικές προθέσεις του συγγραφέα (όπως εμφανίζονται από τον ίδιο στο εν λόγω κείμενο) και φαίνεται να αποτελεί, μάλλον, περισσότερο τη διαμαρτυρία ενός ακαδημαϊκού απέναντι στο «συντηρητικό» ακαδημαϊκό κατεστημένο της εποχής του, παρά μια συντεταγμένη επιστημολογική θέση.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΜΑΓΚΛΑΡΑΣ